



REVIEW OF RESEARCH

ISSN: 2249-894X

IMPACT FACTOR : 5.2331(UIF)

VOLUME - 7 | ISSUE - 6 | MARCH - 2018



मराठीतील संमोहनविषयक ग्रंथाचे लेखक, जीवनकार्य व योगदान

रामकृष्ण सोन्याबापू जगताप
श्रीरामपूर

प्रास्ताविक:

पुरातन भारतीय समाजात औषधाशिवाय रोग निवारण केले जात होते. ग्रीक, इजिप्त आणि रोमन देशातही औषधाशिवाय रोगनिवारण करून असाध्य आजार बरे झाले आहेत. अशा नोंदी आढळतात. भारतामध्ये संमोहन विषयाची पध्दतशीर मांडणी न झाल्यामुळे अनेक गैरसमज समाजामध्ये पसरले आहेत. आजही काहीना संमोहन म्हणजे फक्त स्टेजवर जे काही मनोरंजनात्मक प्रात्यक्षिके दाखवले जातात ते संमोहन होय असे वाटते. परंतु संमोहन ही महान अशी उपचार पध्दती आहे. त्याचे फायदे खूप आहेत. संमोहनाचे फायदे समजण्यासाठी पध्दतशीर मांडणी करून मराठी भाषेत संमोहन हा विषय सोपा करून सांगितलेला आहे. मराठीमध्ये



संमोहनाचा अभ्यास करणारे लेखक किंवा संमोहनतज्ज्ञ संख्येने खूपच कमी आहेत. यातील बहुतेक लेखक स्वतः संमोहनतज्ज्ञ आहेत. त्यांच्या अनुभवाच्या मुशीतून हे लेखन झालेले आहे. मराठीतील संमोहनविषयक ग्रंथाच्या लेखकांचा अभ्यास करताना भारतीय इतिहासकालीन योगशास्त्राचा अभ्यास केल्यास योगशास्त्राचा आणि संमोहनाचा जवळचा संबंध आहे हे लक्षात येते. ध्यानधारणा, प्राणायाम, योगसाधना आणि संमोहन यांचा निकटचा संबंध आहे. परंतु पाश्चिमात्य देशामध्ये मेस्मरिझमपासून (साधारण इ.स. १७७५ पासून डॉ. मेस्मर यांनी सुरुवात केली) तेव्हापासून या शास्त्राचा चिकित्सक अभ्यास सुरू आहे. त्यामानाने भारतामध्ये चिकित्सक अभ्यासाला उशीरा सुरुवात झाली.

मनोहर नाईक , डॉ. नरेंद्र दाभोळकर , श्याम मानव , डॉ. दीपक केळकर , प्रा.मधुकर दिघे , डॉ.धनसिंग चौधरी,भा. वि. साठे , प्रभाकर दिघे, अ. ल. भागवत, भालचंद्र साठे, सुलभा धामापूरकर , सुधीर संत , डॉ. जोसेफ मर्फी, डॉ. जितेंद्र अढिया, एन. देशपांडे, डॉ. चंद्रकांत सहस्त्रबुध्दे, ओशो रजनिश, रॉबिन शर्मा, डॉ. लुईस एल. हे, वा.ना. दांडेकर, डॉ. श्रीकांत जोशी, डॉ. मेस्मर, अच्युत गोडबोले, सरश्री, डॉ. रमा मराठे, स्वामी रामदेव, रोन्डा बर्न अशा अनेक लेखकांच्या ग्रंथसंपदेचा खजिना मराठी साहित्यात आहे. त्यातून अनेक समाजोपयोगी जीवनमूल्य या निमित्ताने संशोधनातून मिळाले आहेत. यातील काही निवडक लेखकांच्या जीवनकार्याचा वेध घेतला आहे.

मनोहर नाईक

मनोहर नाईक यांची संमोहनावर आधारीत ४० च्यावर पुस्तके उपलब्ध आहेत. मराठी भाषेत सर्वात जास्त पुस्तके मनोहर नाईक यांनी लिहिलेली आहेत. महाराष्ट्रभर त्यांनी संमोहन घराघरांमध्ये पोहचवले आहे. त्यांचा खूप मोठा चाहता वर्ग आहे. यामध्ये मोठमोठ्या उद्योगपतीपासून, नामांकित कलाकार, विद्यार्थी आदिंचा समावेश होतो. ग्रामीण भागातही त्यांचे संमोहनाचे प्रयोग झालेले आहेत. मनाच्या विविध विषयावर आधारीत ही पुस्तके आहेत. मोठ्यांपासून तर लहान

मुलांपर्यंतच्या समस्यांचा मागोवा मनोहर नाईक यांच्या संमोहनविषयक ग्रंथांमध्ये घेतला गेला आहे. मनोहर नाईक यांचे पहिले संमोहनावर आधारित पुस्तक हिप्नॉटिझमचे सामर्थ्य अतिशय गाजलं आहे. या पुस्तकांची प्रथम आवृत्ती ११ सप्टेंबर १९९१ ची आहे. मनोहर नाईक हे महाराष्ट्रातील नामांकित संमोहनतज्ज्ञ म्हणून प्रसिध्द आहेत. त्यांनी महाराष्ट्रातच नाहीतर भारतात अनेक ठिकाणी संमोहनाचे जाहीर प्रयोग केले आहेत. अनेक मानसिक आजारांवर त्यांनी यशस्वीपणे संमोहन उपचार केलेले केले आहेत.

मनोहर नाईकांनी लिहिलेले हिप्नॉटिझमचे सामर्थ्य या ग्रंथात त्यांनी संमोहनाचे संमोहनाबद्दल इतंभूत माहिती दिलेली आहे. संमोहनावरचे हे त्यांचे उत्कृष्ट पुस्तक आहे. मराठीमध्ये संमोहनविषयी अधिक लोकप्रिय असणारे हे पुस्तक त्यांनी लिहिले आहे. संमोहनाच्या अभ्यासकाला अतिशय उपयुक्त असे हे पुस्तक आहे. विद्यार्थ्यांसाठी खास विद्यार्थ्यांसाठी संमोहन या नावाचा मनोहर नाईकांचा ग्रंथ विद्यार्थ्यांसाठी महत्त्वपूर्ण आहे. या पुस्तकातील मनोगतामध्ये मनोहर नाईक लिहितात, सर्वसाधारण विद्यार्थी दीर्घ परिश्रमाच्या आणि योग्य अभ्यासतंत्राच्या जोरावर उत्तम यश मिळवू शकतो. त्यासाठी त्याला संमोहनशास्त्राची मोलाची मदत होऊ शकते, ही गोष्ट या पुस्तकात स्पष्ट करण्याचा काहीसा प्रयत्न केला आहे.^{०१}

न्यूनगंडावर मात हा मनोहरनाईकांचा ग्रंथ आजच्या धावपळीच्या जगात ताणतणाव कसे घालावावेत यासाठी अतिशय उपयुक्त आहे. मनोहर नाईक या ग्रंथात लिहितात, मानवी मनात खोलवर रूजून वाढलेल्या, मानवी मनाचा ताबा घेऊन जीवनात अनेक तऱ्हेची दुःखे निर्माण करणाऱ्या अविवेकी स्वरूपाच्या न्यूनत्वाच्या भावनेला न्यूनगंड म्हणतात. न्यूनगंड असलेल्या व्यक्तीचा स्वतःवरचा विश्वास उडालेला असतो. स्वतःच्या कर्तृत्वाची खात्री नसते. स्वतःच्या अगतिकतेची टोचणी मनाला सतत लागत असते. आपल्यात काहीतरी कमी आहे, अशी कमजोरीची जाणीव तीव्रतेने होत जाते.^{०२}

संमोहनातून लैंगिक समस्या निवारणफ या मनोहर नाईकांच्या ग्रंथात त्यांनी या नाजूक विषयाला हात घातला आहे. शास्त्रशुध्द, मनोवैज्ञानिक माहिती देऊन वाचकांच्या लैंगिक विषयक समस्यांचं विश्लेषण त्यांनी केलं आहे. या ग्रंथात त्यांनी लैंगिक समस्या, हस्तमैथुन, स्वप्नदोष, लैंगिक दुर्बलता, वीर्यपतन, अति-कामवासना, लैंगिक थंडपणा, योनी-संकोच, मासिक पाळीच्या तक्रारी, समलिंगी आकर्षण इ. विषय हाताळले आहेत. यातून निश्चितच वाचकांना लैंगिक समस्येविषयक खरी माहिती मिळते.

आनंद आणि हास्याचे जीवनातील महत्त्व या ग्रंथामध्ये मनोहर नाईक यांनी जीवनातील ताणतणाव घालविण्यासाठी हास्याचे महत्त्व सांगितले आहे.

आत्मानुभव दर्शन, शिष्यांच्या आत्मानुभवाची ही ग्रंथांची मालिकाच आहे. यामध्ये मनोहर नाईकांच्या शिबीरात भाग घेणाऱ्या शिष्यांनी आपले अनुभव कथन केलेले आहे. वेवेगळ्या शिष्यांवर संमोहनातून काय बदल वाटला ते या ग्रंथात लिहिले आहे. मनोहर नाईकांचे शिष्य सतीश वसंत वाडकर आत्मानुभव दर्शन भाग-४ यामध्ये आपला अनुभव सांगतात, मी माझ्या व्यवसायानिमित्त फिरत असताना मला एका व्यवहाराच्या निमित्ताने भरपूर फ्रस्ट्रेशन आले होते. एक जबरदस्त न्यूनगंड आणि नैराश्य माझ्या मनात निर्माण झाले होते. सर्व काही सोडून एकांतस्थळी जाऊन जीवनातील पुढील दिवस घालवावेत असे वाटत होते. माझा स्वतःचा गेलेला आत्मविश्वास सरांच्या कोर्समुळे परत मिळाला. मी म्हणजे निसर्गाचा एक अद्भूत चमत्कार आहे, ही उच्चतम श्रेष्ठत्वाची जाणीव मनात रुजली, कोर्समुळे क्षणक्षणाला वाढणारी मनाची एकाग्रता, आत्मविश्वास, सहनशक्ती, स्मरण शक्ती, यातून उमेद वाढली.^{०३}

व्यसनाधिनतेचे प्रमाण दिवसेंदिवस वाढत आहे. यावर अनेक जणांनी पुस्तके लिहिली आहेत. संमोहन हा व्यसनमुक्तीसाठी एक पर्याय आहे, हे मनोहर नाईक यांनी आपल्या व्यसनमुक्तीसाठी संमोहनफया ग्रंथात मांडले आहे.

वाचकवर्ग दिवसेंदिवस कमी होत चालला आहे. वाचनाची आवड निर्माण व्हावी यासाठी मनोहर नाईक यांनी आपल्या वाचनकला वक्तृत्वकलाफया ग्रंथात वाचनाचे महत्त्व पटवून सांगितले आहे:

झोप चांगली झाली तर दुसऱ्या दिवशी ताजेतवाने होते. झोपेचे महत्त्व ओळखून मनोहर नाईक यांनी संमोहनामध्ये दिलेल्या झोपेच्या सकारात्मक सूचनेचा फायदा कसा होते, हे स्पष्ट केले आहे.

श्याम मानव

श्याम मानव हे १९९० पासून महाराष्ट्रभर भ्रमंती करत व्यक्तिमत्त्व विकास हा विषय मोठ्या प्रमाणावर शिकवत आहेत. गेली ३२ वर्षांपासून श्याम मानव अंधश्रद्धा निर्मूलनाचं काम करीत आहेत. वेगवेगळ्या विषयावर त्यांची व्याख्याने होत असतात. स्वसंमोहन व्यक्तिमत्त्व विकास कार्यशाळा, सखोल स्वसंमोहन व्यक्तिमत्त्व विकास कार्यशाळा, संमोहन उपचारक, स्मरणशक्ती सुधारतंत्र कार्यशाळा, बालसंगोपन आणि कौटुंबिक स्वास्थ्य कार्यशाळा, वक्तृत्व संवर्धन कार्यशाळा आदी कार्यशाळांचे आयोजन ते करतात. यामध्ये संमोहन विषयक महत्त्वाचे विषय शिकविले जातात. उदा. संमोहनाचे वैज्ञानिक स्पष्टीकरण, संमोहन, जागृती आणि झोप, संमोहन विश्लेषण पध्दती, संमोहन उपचारक पध्दती, इत्यादींचा समावेश होतो. स्वसंमोहन आणि व्यक्तिमत्त्व विकास पन्ना ग्रंथात श्याम मानव लिहितात, संमोहन या विषयासंबंधी अनेक प्रकारचे गैरसमज आपल्या समाजामध्ये आहेत. सर्वसाधारण माणसाच्या तर संमोहन या विषयासंबंधी अनेक प्रकारच्या अंधश्रद्धा आहेतच, पण त्याच पध्दतीने स्वतःला बुद्धिवादी आणि विद्वान समजणाऱ्या माणसामध्येही ह्या विषयासंबंधीच्या यांनी संमोहनविषयीचे गैरसमज, संमोहनाचा थोडक्यात इतिहास, संमोहन म्हणजे काय इ. विषयांची मांडणी थोडक्यात केली आहे.

श्याम मानव आपल्या स्वसंमोहन आणि व्यक्तिमत्त्व विकास या ग्रंथात लिहितात, जगभरातल्या सगळ्याच मेडिटेशनच्या प्रक्रियांपेक्षा संमोहन प्रक्रियांचा अतिशय प्रभावीपणे वापर करून कमी वेळामध्ये अधिक व उत्तम रिझल्ट मिळतात, हे या प्रक्रियांचं वैशिष्ट्य आहे. त्याशिवाय माणूस या संमोहित अवस्थेत अल्फा रिदमच्या अवस्थेमध्ये गेल्यानंतर तो अतिशय प्रभावीपणे सूचना स्वीकारतो. हे प्रभावीपणे सूचना स्वीकारण्याचं सामर्थ्य संमोहनाने अत्यंत प्रभावीपणे वापरून घेतलं आणि त्यातून आपलं व्यक्तिमत्त्व विकसित करण्याचं एक तंत्र विकसित केलं, ज्यामुळे आपण स्वतःच स्वतःला सजेशन देऊन आपल्या आधिभौतिक जीवनामध्ये फायदे मिळवू शकतो आणि स्वतःच्या आरोग्याबाबतची दुरुस्ती घडवून आणू शकतो. या प्रकारचा कोणताही विचार मेडिटेशन वा अन्य पारंपरिक प्रक्रियांमध्ये नाही. मग त्याद्वारे आपण अल्फा रिदममध्ये जातो आणि केवळ त्यामुळे आपसूकच काही फायदे आपल्याला होतात. पण या अवस्थेमध्ये सूचना कशा द्यायच्या हा अभ्यासच या प्रक्रियामध्येच नसल्याने हा मोठा फायदा आपल्याला मिळत नाही.^{०९}

श्याम मानव यांनी अतिशय शास्त्रीय मांडणी आपल्या ग्रंथात मांडून संमोहनाबाबतचे गैरसमज दूर करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

डॉ. दीपक केळकर

डॉ. दीपक केळकर हे एम्.डी. आहेत. गेली २८ वर्षांपासून ते अकोला येथे मनोविकार तज्ज्ञ म्हणून प्रॅक्टिस मध्ये आहेत. २८ वर्षांपासून त्यांचा संमोहन क्षेत्रातील अनुभव, संमोहनाच्या प्रशिक्षण वर्गाच्या माध्यमातून हजारो विद्यार्थ्यांना त्यांनी संमोहनाचे प्रशिक्षण दिले आहे.

संमोहनाच्या तीन तासांच्या स्टेजवरील कार्यक्रमातून अंधश्रद्धा निर्मूलन, मानसशास्त्र आणि मनोविकाराबद्दल सखोल विवेचन ते करतात. आतापर्यंत महाराष्ट्रभर संमोहनाचे शेकडो यशस्वी स्टेज कार्यक्रम त्यांनी केले आहेत. संमोहनशास्त्र, मानसशास्त्र, अंधश्रद्धा निर्मूलन इत्यादी विषयावर त्यांनी शेकडो व्याख्याने दिली आहेत. सन्मित्र चॅरिटेबल ट्रस्ट ह्या सामाजिक स्वयंसेवी संघटनेचे संस्थापक, अध्यक्ष आणि लायन्स क्लबचे सक्रिय सभासद ते आहेत. दै.खबर जगाचीफ वर्तमानपत्राचे संस्थापक संपादक, साप्ताहिक वर्चस्वफ वर्तमानपत्राचे संस्थापक संपादक, सन्मित्र अर्बन को-ऑफ बँकेचे संस्थापक अध्यक्ष, अकोला फायनान्स प्रा.लि. चे संचालक, अकोला हॉस्पिटल प्रा.लि. चे संचालक, त्यांच्या हॉस्पिटल मध्ये बालमानसोपचार, मेंदू आलेख परिक्षण, संमोहन उपचार, दारू आणि इतर व्यसनमुक्ती, डोकेदुखी आणि उपचार, लैंगिक समस्या, गुप्तरोग, आत्महत्या प्रतिबंधक केंद्र, फिट्स, वैवाहिक समस्या मार्गदर्शन, बायोफिडबॅक उपचार इ. समस्यांवर ते उपचार करतात.

डॉ. दीपक केळकर यांनी संमोहनावर लिहिलेले हिप्नॉटिझमफ (संमोहनातून मनःशांतीकडे) हा ग्रंथ अतिशय लोकप्रिय झाला आहे. ते स्वतः वैद्यकीय क्षेत्रात काम करत असल्याने त्यांच्या ग्रंथाला शास्त्रीय स्वरूप आलेले आहे. त्यांच्या पेशंटच्या उपचारात्मक अभ्यासातून, अनुभवातून याची मांडणी झाली आहे. या ग्रंथामध्ये त्यांनी संमोहनाचा उगम, संमोहनाचे उपयोग, संमोहनाबद्दल गैरसमज, मनाचे दोन भाग, संमोहनाच्या अवस्था, संमोहित झाल्याच्या चाचण्या, संमोहनाची प्रक्रिया,

संमोहनाचे प्रकार, संमोहनकर्त्याची वैशिष्ट्ये, संमोहन उपचार पध्दती, व्यक्तिमत्त्वदोषावर संमोहन उपचार, विद्यार्त्यांसाठी संमोहन, संमोहनावरील स्टेजवरील कार्यक्रम आदी बाबींबाबत विश्लेषण केले आहे.

डॉ. दीपक केळकर आपल्या हिप्नॉटिझम (संमोहनातून मनःशांतीकडे) या ग्रंथात लिहितात, कोणीही १०० टक्के नॉर्मल नाही. प्रत्येकात काही ना काही दोष असतात. व्यक्तिमत्त्वातील दोष जेव्हा त्या व्यक्तीपर्यंत मर्यादित आहेत, तोपर्यंत ठीक असते; पण जेव्हा त्या दोषांचा इतरांना त्रास होतो किंवा तो दोष त्या व्यक्तीच्या प्रगतीच्या आड येतो तेव्हा उपचार करण्याची आवश्यकता असते.^{०५}

प्रा.मधुकर दिघे:

प्रा.मधुकर दिघे यांनी अनेक ग्रंथ संमोहन, अंतर्मनशक्ती यावर आधारित लिहिले आहेत. या ग्रंथांमध्ये आध्यात्मिक व मनोविज्ञान या विषयी सांगड घातली आहे. प्रवासी शरीर अर्थात सूक्ष्मदेहाचे संचारफ, आत्मप्रतिमेतून आत्मविश्वासफ, अंतर्मनाचे साम्राज्यफ, माध्यमशक्तीचा विकास, अंतर्मनाचा अंतर्वेध, अंतर्मनाशी सुखसंवाद, यशस्वी जीवनाचा महामार्ग, अंतर्मनाची स्पंदने, (भाग-१ व भाग-२ स्वतंत्र), अंतर्मनाचा गाभारा, किमया अंतर्मनाची, व्याधीनिवारण: आत्मिक व दैवी, स्वयंउपचार, मनःशक्तीचा आविष्कार, संमोहनविद्या: तंत्र आणि मंत्र, पिरॅमिड : प्रयोग आणि प्रभाव, अंतर्मनाचे कवडसे, इच्छाशक्तीचा विकास, (भाग-१ व भाग-२), संमोहनातील परिभ्रमण, अतींद्रिय शक्तीचा विकास, भाग-१, आत्मशक्तीचा आविष्कार, अदृश्यशक्ती : आक्रमण व संरक्षण, वैभल्य : शोध व बोध, टेलिपथी अर्थात मानसिक तारायंत्र, सुखनिद्रा, वैश्विक प्राणशक्ती : सामर्थ्य आणि साक्षात्कार, स्फटिक गोलदर्शन, भयगंड आणि न्यूनगंड इत्यादि ग्रंथ प्रा. दिघे यांनी लिहिले आहेत.

संमोहनातील परिभ्रमण या ग्रंथात प्रा. मधुकर दिघे लिहितात, शेकडा ८० टक्के व्यक्ती या मानसिक रूग्ण असतात; आणि माझ्या मते त्यापैकी बहुतेक व्याधी संमोहनाचा समंजसपणे वापर करून दूर करता येतात. अशा व्याधिग्रस्त रूग्णांना हा ग्रंथ म्हणजे एक वरदान ठरेल, असा माझा दृढ विश्वास आहे. एक प्रतिथयश यशस्वी व्यधिनिवारक व संमोहनकार या नात्याने दैनंदिन जीवनात मला आलेले अनुभव मी प्रामाणिकपणे येथे नमूद केलेले आहेत. पारिभाषिक शब्द टाळून सुबोध भाषेत अंतर्मनाला संमोहनावस्थेत सुयोग्य परिणाम का आणि कसे साधता येतात, हे सांगण्याचा प्रयत्न या ग्रंथात मी केला आहे. दीर्घकाळपर्यंत संमोहनशास्त्राची व्याधिनिवारणातील कामगिरी आजतागायत नाकारण्यात आलेली आहे आणि म्हणूनच या ग्रंथाने या विषयासंबंधीचे अज्ञान आणि अंधश्रद्धा यांचे ढग निश्चितपणे विरून जातील, असा मला भरवसा वाटतो.^{०६}

डॉ.धनसिंग चौधरी :

धनसिंग चौधरी यांनी महाराष्ट्रभर संमोहनाचे जाहिर प्रयोग करून, संमोहन सामान्य लोकांपर्यंत पोहोचवले आहे. पुणे या ठिकाणी त्यांचे चौधरी हिप्नोक्लिनिक अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट प्रा. लि.फ.नावाचे संमोहन उपचाराचे केंद्र आहे. या ठिकाणी ते संमोहन समुपदेशन व संमोहन उपचार कार्यशाळा चालवतात. डॉ. धनसिंग चौधरी यांनी संमोहन उपचार-एक वरदान हा संमोहनावर आधारीत ग्रंथ लिहिला आहे. या ग्रंथात ते लिहितात, मानसिक ताणांना कारणीभूत आहे आपलं मन. मानवी मन ही एवढी चिकित्सक गोष्ट आहे की, जगातले कित्येक संशोधक वर्षानुवर्ष एकत्र येऊन या मानवी मनावर संशोधन करताहेत. आजपर्यंत ते काही ठराविक पातळीच गाठू शकलेत; परंतु मनावरच्या या संशोधनात त्यांना प्रगतीचं अपेक्षित शिखर गाठता आलं नाही. १९९१ ते २००० हे दशक मनावर अभ्यास करणाऱ्या संशोधकांनी मनाचं दशक म्हणून जाहीर केलं होतं. या दशकात आम्ही मनाचा पूर्ण ठावठिकाणा घेऊ, असा निर्धारही त्यांनी व्यक्त केला होता. दशक कधीच संपलं; परंतु मनावर अपेक्षित संशोधन करण्यात संशोधक अपयशी ठरलेत.^{०७}

भा. वि. साठे:

भा. वि. साठे यांचं संमोहन शिकलेल्यांचं मंडळ आहे. त्यामध्ये ते मानसिक रोग, मेंदू, समुपदेशन, वर्तणूक, ताण-तणाव सत्यादी विषयावर भाषणं आयोजित करतातमानसशास्त्राशी , आरोग्याशी संबंधित पुस्तकांवर थोडक्यात माहितीही

सभसदच मांडतात. संमोहन ह्या विषयावर शाळा, विश्वविद्यालय, रोटरी क्लब, विद्यार्थी संघटना, ज्येष्ठ नागरिक संघ, इत्यादी ठिकाणी संमोहन विषयावर भाषण दिली आहेत.

भा.वि. साठे यांनी संमोहनावर आधारित संमोहनाबद्दल सर्व काही...फ या नावाचा ग्रंथ लिहिला आहे. यामध्ये संमोहनाबद्दलच्या गैरसमजुती, संमोहनाची व्याख्या व वैद्यकशास्त्र, संमोहन-मन-मेंदू, संमोहन-भीती व बालपण, संमोहन व व्यक्तिमत्त्व विकास, संमोहनशास्त्राचे तीन नियम, संमोहन व लैंगिक समस्या, संमोहन-विद्यार्थी व खेळाडू, संमोहन व मनोकायिक आजार, संमोहनशास्त्राचा इतिहास इत्यादी गोष्टींचा या ग्रंथामध्ये अंतर्भाव करण्यात आला आहे.

भा. वि. साठे आपल्या संमोहनाबद्दल सर्व काही... या ग्रंथात मनोगतामध्ये लिहितात, मला स्वतःला संमोहनाचा भरपूर फायदा झाला आहे. सततची पोटदुखी, अजीर्ण, पोटगत गॅस, डेकरा, ह्या नेहमीच्या तक्रारी पूर्णपणे बऱ्या झाल्या आहेत. तसंच हाईकला गेलो असता पडलो. मणक्याच्या खालच्या टोकाला मार बसला. शेक घेतला की बरे वाटे; पण सतत बसणे कठीण होत असे; पण स्व-संमोहनानेत्या दुखापतीचा त्रास संपला.^{०८}

प्रभाकर दिघे:

प्रभाकर दिघे यांनी स्वयंसूचना अर्थात आत्मसंमोहन विद्याफ या ग्रंथात स्वयंसूचनेवर भर दिलेला आहे. आपले विचारच आपलं मानसिक स्वास्थ्य बिघडवतात त्यामुळे दैनंदिन जीवनामध्ये स्वयंसूचनेला अतिशय महत्त्व असल्याच त्यांनी नमुद केलं आहे. उत्तम आरोग्य राखण्यासाठी सूचनांचा प्रभाव महत्त्वाचा ठरतो. या ग्रंथामध्ये प्रभाकर दिघे यांनी ग्रंथ लिहिण्याचा हेतू स्पष्ट केला आहे. अप्रगट मन, आरोग्य, धूम्रपान आणि मद्यपान, गाढ निद्रा, कामजीवन, थकवा-वेदना वगैरे, नियंत्रण, नैराश्य, सुखी जीवन, संमोहनाचे सामर्थ्य, यशस्वी वैवाहिक जीवन, कायाकल्प, समृद्ध जीवन इत्यादी बाबी सखोलपणे मांडल्या आहेत.

प्रभाकर दिघे यांनी स्वयंसूचना अर्थात आत्मसंमोहन विद्या या ग्रंथात स्वयंसूचनेबाबत लिहितात, मानवप्राणी हा स्वयंसूचनेवरच वागत असतो, चालत असतो. म्हणूनच आत्मसंमोहनामुळे विस्मयजनक अशा गोष्टी घडवून आणता येतील. तुमच्या अप्रगट मनाचा, तुमच्या अंतर्मनाचा तुम्हाला अगदी भरपूर फायदा करून घेता येईल. दैनंदिन जीवनाच्या कारभारामध्ये हे तुमचे अप्रगट मन फार मोठ्या प्रमाणावर भाग घेत असते. तुमच्या व्यवहारात हे मन किती ढवळाढवळ करते त्याची तुम्हाला नीट कल्पना नाही.^{०९}

अ. ल. भागवत:

स्वयंसूचना व संमोहनाचे महात्म्य सांगणारा अ. ल. भागवत यांचा हा ग्रंथ सामान्य माणसाला समजणारा आहे. त्यांनी या ग्रंथात मानवतेर व मानवी मन, तुमचे जागृत मन, मनाची विकृतावस्था, मानवी अंतर्मन, भ्रम, स्वप्नसृष्टी, संमोहन, अंतर्मनाची जागृती, स्वयंसूचना, इच्छाशक्ती व कल्पना शक्तीची वाढ, दौरा व विभूती भारणे, स्मरणशक्तीची वाढ, एक गुप्त साधना, मंत्रतंत्र, चमत्कार, चिकाटी व यश आदी क्रमाणे लेखन केले आहे.

अ. ल. भागवत मनाची अगाध शक्ती व स्वयंसूचना या ग्रंथात लिहितात, मन म्हणजे पचनेंद्रियांच्या विषयांचे प्रतिबिंब ज्यात पडल्यामुळे, आपल्या जाणीवेस त्या पदार्थांचे ज्ञान होते, ती जागा होय. मन हे सूक्ष्म पंचमहाभूतांचे कार्य आहे. आपण जे अन्न खातो, त्याच्या स्थूल भागाची विष्टा बनते, मध्यम भागापासून रक्त, मांस, हाडे, वगैरे बनतात व सूक्ष्म भागापासून मन बनते असे छांदोग्योपनिषदात अरुणी ऋषींनी सांगितले आहे. मनाचे सत्त्व, तम, असे तीन गुण आहेत. प्रत्येक व्यक्तीत हे मनाचे तीन गुण कमीअधिक प्रमाणात आढळतात. सत्वगुण जितका जास्त तितक्या प्रमाणात ते मन जास्त बलवान व ज्ञानी असते. रजोगुण जास्त असला म्हणजे त्या मनुष्याची कर्मे करण्याकडे प्रवृत्ती होते. व तमोगुण जास्त असला म्हणजे अज्ञान, मूढता, आळस, व झोप वगैरे भावना त्याच्या ठिकाणी दिसून येतात. मन हे सूक्ष्म पंचमहाभूतांचे कार्य असल्यामुळे ते जड आहे. पण त्यात चैतन्य पअतिबिंबित होत असल्यामुळे ते सचेतनवाटते. मनाची आणखी एक व्याख्या करता येईल. चैतन्यस्वरूपी परमात्म्याच्या ठिकाणी !!मी या कल्पनेचे स्फुरण होते. या मी ला मूळ जाणीव असे म्हणतात. मनुष्य झोपेतून जागा होताच ही जाणीव ज्यात प्रतिबिंबित होऊन मी अमूक व्यक्ती असे ज्ञान होते ते ठिकाण म्हणजे मन!^{१०}

भालचंद्र साठे:

भालचंद्र साठे यांनी संमोहनाची माहिती व्हावी, ग्रंथ वाचून संमोहनाच्या समस्या दूर व्हाव्यात यासाठी सामर्थ्य स्वसंमोहनाचं (संमोहन शास्त्र आणि मनाचा विकास) या ग्रंथाची निर्मिती केली आहे. या ग्रंथामध्ये भालचंद्र साठे यांनी संमोहनातून साकारणारं परिवर्तन, संमोहनशास्त्राचा मागोवा, संमोहनशास्त्राबद्दलचे गैरसमज, मज्जासंस्था-नवर्हस सिस्टिम व मेंदू, आयुष्याचा ताबा घेणारं वय, स्वसंमोहनात कसे जाल?, सूचना देण्याचं तंत्र, संमोहन विद्यार्थ्यांना वरदान, संमोहनाद्वारे ताणतणाव कसे दूर कराल?, संमोहनाद्वारे भीतीमुक्त व्हा-रोगमुक्त व्हा!, वाईट सवयी, संमोहन व कायदा, संमोहनातून गुन्हेगारीचा शोध, संमोहनशास्त्र आणि धर्माचार, पाश्चिमात्यांचे गैरप्रकार, केसिस : स्वसंमोहनाचे अनुभव, काही रोगांची नावे, कामजीवन : एक प्रचंड प्रवाह, झोप, इत्यादी बाबत सखोल माहिती देण्याचा प्रयत्न केला आहे.

भालचंद्र साठे हे आपल्या सामर्थ्य स्वसंमोहनाचं (संमोहन शास्त्र आणि मनाचा विकास)या ग्रंथात संमोहनाबाबत लिहितात, खरं म्हणजे संमोहनाचा अनुभव प्रत्येकाला आहेच. फक्त त्या अनुभवाला संमोहन म्हणतात एवढंच ठाऊक नसतं. आपण सर्वांनी तंद्रिचा अनुभव घेतलेला असतोच. तंद्रित असताना आपल्याला कोणी हाक मारली तरी ऐकू येत नाही. समोरचा माणूस दिसत नाही. तंद्रिचा अनुभव घेणारे लोक संमोहनात पटकन जातात असा अनुभव आहे. मनावरचे ताणतणाव तंद्रिमुळे कमी होऊ शकतात.⁹⁹

सुलभा धामापूरकर :

संमोहनक्षेत्रात मोजक्याच महिला लेखिका आहेत त्यापैकी सुलभा धामापूरकर या आहेत.सुलभा धामापूरकर यांनी घडलेल्या सत्य घटना - कथेच्या स्वरूपात संमोहनाची संजीवनी या ग्रंथात मांडलेल्या आहेत. सहज सर्वांना समजेल अशा भाषेत त्यांनी या ग्रंथात संमोहनाबाबत मांडणी केली आहे. संमोहनशास्त्र एक वरदान, मंत्रचळ, भ्रम-विभ्रम विकृती, व्यसनमुक्तीसाठी संमोहन, आत्मविश्वास, निद्रानाश-चक्र जीवघेणी समस्या, दृष्ट न लागो, स्वप्नांचा झुलतो झुला, संमोहनविषयी गैरसमज, मनोमज्जा विकेंती, वेदनारहित प्रसूती, भयगंडावर संमोहनाने मात, तोतरेपणा, मन लहरी लहरी, मानसिक तणावातून डोकेदुखी, रक्ताचा भयगंड, मनोग्रस्तता, नवसाचे स्मरण, विद्यार्थ्यांची स्मरणसमस्या, व्यासपीठाची भीती, अभ्यासाची गोडी आदी क्रमाणे ग्रंथाची मांडणी केली आहे.

सुलभा धामापूरकर यांनी घडलेल्या सत्य घटना - कथेच्या स्वरूपात संमोहनाची संजीवनी या ग्रंथात त्या विद्यार्थ्यांच्या बाबतीत लिहितात, विद्यार्थ्यांना मनाची एकाग्रता साधता येते. स्मरणशक्तीचा विकास करता येतो, शिवाय संमोहनावस्थेत शिकल्यास दहापटीने अधिक फायदा होतो. या झोपा आणि शिकाफ तंत्राला हिप्नोडिया असे नाव दिले आहे. १९५२ मध्ये अमेरिकन मानसशास्त्रज्ञ रॉय लाऊनस यांनी या तंत्राचा विकास केला. या तंत्राद्वारे अमेरिकेतील दूरदर्शन केंद्रावरील एक निवेदिका मिस आर्ट लिकलेटर हिने अवघड अशी चिनी भाषा अवघ्या दहा दिवसात अवगत केली.¹²

सुधीर संत:

सुधीर संत यांनी खास विद्यार्थ्यांसाठी संमोहन आणि परिक्षेत उच्च यश हा ग्रंथ लिहिला आहे. यामध्ये त्यांनी एकाग्रता, ध्येयप्राप्तीसाठी इच्छाशक्तीचे महत्त्व, उच्च यशप्राप्तीसाठी अभ्यासाची पातळी बदला, ताणमुक्त अभ्यासाची पध्दत, परवलीचे शब्द पध्दतीने उजळणी, शक्ती आणि युक्तीचा समन्वय, संमोहनाविषयी गैरसमज, स्थूल मनामुळे भ्रम, (स्वतः ची फसवणूक) जीवनाचे चार पैलू, मन म्हणजे काय, बहिर्मन व अंतर्मन, चंचल मन, घरच्या घरी आत्मसंमोहन किंवा स्वसंमोहन कसे करावे, होकारात्मक विचार सरणी, स्मरणशक्ती, समाधी अवस्था, सिध्दी म्हणजे काय? स्वसंमोहन उजळणी, स्वसंमोहन दिक्षा इत्यादी बाबींची मांडणी त्यांनी केली आहे.

सुधीर संत संमोहन आणि परिक्षेत उच्च यश या आपल्या ग्रंथात लिहितात, संमोहन हे एक नैसर्गिक, वस्तुनिष्ठ आणि शास्त्राच्या कसोटीला घासून परिपूर्ण ठरलेले असे विज्ञान आहे. इंग्लंड, अमेरिका, ऑस्ट्रेलिया, रशिया, ब्रिटन, फ्रान्स, अशा जगातील सर्वच प्रगत देशात संमोहनाला शास्त्र म्हणून मान्यता मिळालेली आहे. तरी देखील संमोहनाच्या बाबतीत आपल्या समाजात खूप गैरसमज आहेत. संमोहन म्हणजे काहीतरी जादूची शक्ती, चमत्कार, अद्भूत शक्ती, भूल घालणे, किंवा ध्यानाचा काही प्रकार वगैरे वगैरे. या सर्व भ्रामक कल्पना आहेत. बऱ्याच वेळा काही वाचलेल्या, ऐकलेल्या, अशा गोष्टींवर आपण

पटकन विश्वास ठेवतो आणि त्या खऱ्या मानतो. अशा अनेक भ्रामक गोष्टींचे आपल्या मनावर खोल परिणाम हातात. वास्तविक ज्या वेळी एखादी घटना घडते त्या वेळी बऱ्याच जणांकडून प्रत्येकाच्या विचारांचे शब्दांचे तिखटमीठ लावून रंगवून रंगवून ती गोष्ट आपल्याला कळते. त्यांचे सत्य स्वरूप, खरी घटना आपल्याला कळत नाही.^{१३}

डॉ.नरेंद्र दाभोलकर :

१९८२ पासून डॉ. नरेंद्र दाभोलकर अंधश्रद्धा निर्मूलनाचे काम करत आले आहेत. त्यांनी अनेक पुस्तके लिहिली आहेत. त्यांच्या अनेक पुस्तकातून संमोहनाचा उल्लेख झालेला. संमोहन नावाने त्यांचे पुस्तक लिहिले आहे. त्यामध्ये संमोहनाचा इतिवृत्तांत मोजक्या शब्दात त्यांनी मांडला आहे.

तिमिरातूनी तेजाकडे या त्यांच्या ग्रंथात १२७ ते १४४ एवढी पृष्ठे संमोहनाबाबतची आहेत. तसेच अनेक प्रकारात अंधश्रद्धेचा भांडफोड करताना त्यांनी संमोहनाबाबतचे मुद्दे विषद केले आहेत.

श्रद्धा आणि अंधश्रद्धा यामध्ये मन, मनाचा आजार, भुतांचं झपाटणं, देवी अंगात येणं हे समजावून सांगताना खूप मार्मिक शब्दात मांडणी केली आहे. यामध्ये त्यांनी भूत कसं निर्माण

होतं?, भासाचं भूत, ढोंग, संस्कार, सूचनावर्तित, इंद्रियजन्य भ्रम, कोवूरचं उदाहरण, कोवूरांनी पाहिलेल्या भूताची निर्मिती कशी होते, मन म्हणजे काय, आत्मा नाही, मनाचं रूपक, मनाचा आजार भुताचा संचार, मानसिक आजाराचे प्रकार, सौम्य मानसिक आजार, ढोंगाचं अंगात येणं, इंद्रिय उद्धिपन आणि संमोहन, प्रासंगिक मनोविघटन, उपचार कोणता, लोक मांत्रिकाकडं उपचाराला का जातात? महाराज, भगत, देवऋषी यांचा उपचार, आत्महत्येचा विचार आदी बाबतीत मनोव्यापाराची सविस्तर माहिती दिली आहे.

नरेंद्र दाभोलकर यांनी महाराष्ट्रभर नव्हे तर भारतातही अंधश्रद्धा निर्मूलनाचे कार्य केले आहे. संमोहनावरही ते बोलायचे त्यांनी संमोहन म्हणजे नेमके काय, संमोहनाबाबत असलेले गैरसमज याबाबत सविस्तर माहिती संमोहनफ या ग्रंथामध्ये दिली आहे. या ग्रंथामध्ये त्यांनी संमोहनाचा इतिहास, संमोहन समज-गैरसमज, मानवी मन, संमोहनाच्या व्याख्या, संमोहीत कोण करू शकते?, कुणाला संमोहीत करता येते, संमोहीत कसे करावे, संमोहनाच्या अवस्था, संमोहनातून जागे करताना, संमोहनानंतरची अवस्था, स्वयंसूचना, स्वसंमोहन, संमोहन व अंधश्रद्धा निर्मूलन, साक्षात्कार व संमोहन, पुनर्जन्म व संमोहन, व्यक्तिमत्त्व विकास व संमोहन, संमोहनाच्या मर्यादा, संमोहनाची आधुनिक बुवाबाजी, इत्यादी बाबींवर प्रकाश टाकला आहे.

नरेंद्र दाभोलकर आपल्या संमोहन या ग्रंथामध्ये संमोहनाबाबत लिहितात, संमोहकाने दिलेल्या सूचनांना योग्य प्रतिसाद देऊन संमोहन अवस्था प्राप्त होते. स्वतःला सूचना देऊनही ही अवस्था प्राप्त होऊ शकते. निद्रा व जागृती या नैसर्गिक अवस्थेपेक्षाही ही अवस्था वेगळी असते. झोपेप्रमाणेच या अवस्थेवर (एका मर्यादेपर्यंत) प्रकाश, तापमान, आवाज, या बाह्य घटकांच्या बदलामुळे कोणताही परिणाम होत नाही. या अवस्थेत व्यक्त मनाचा व्यक्तीच्या हालचालीवरील ताबा काही काळ स्थगित केला जातो. व्यक्तीचे सूचनावर्तित्व वाढते व त्या सूचनांच्या प्रमाणे ती व्यक्ती वागते. ज्ञानेन्द्रियांचे भ्रम या अवस्थेत अनुभवास येतात.^{१४}

संदर्भसूची

- ०१) नाईक मनोहर, विद्यार्थ्यांसाठी संमोहन, जयविकास प्रकाशन, मुंबई, २८ जानेवारी २००१, पृ. ०४, ०५.
- ०२) नाईक मनोहर, न्यूनगंडावर मात, जयविकास प्रकाशन, मुंबई, चौथी आवृत्ती १६ जुलै २०००, पृ. ११
- ०३) नाईक मनोहर, आत्मानुभव दर्शन, जयविकास प्रकाशन, मुंबई, २४ जुलै २००२, पृ. ३०
- ०४) मानव श्याम, स्वसंमोहन आणि व्यक्तिमत्त्व विकास, मानव पब्लिकेशन, द्वितीय आवृत्ती, मार्च २०११, पृ. २१
- ०५) केळकर दीपक, हिप्नॉटिझम(संमोहनातून मनःशांतीकडे) मनोविकास प्रकाशन, तृतीय आवृत्ती, २००४, पृ.
- ०६) प्रा. दिघे मधुकर, संमोहनातील परिभ्रमण, अंजली पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, ०८ एप्रिल १९९७, पृ.१३
- ०७) डॉ.चौधरी धनसिंग, संमोहन उपचार: एक वरदान, चौधरी हिप्नोक्लिनिक अँड रिसर्च इन्स्टिट्यूट प्रा. लि. पुणे, मुंबई, पाचवी आवृत्ती एप्रिल २००८, पृ. २२

-
- ०८) साठे भा.वि., संमोहनाबद्दल सर्वकाही, उन्मेश प्रकाशन, पुणे, ऑक्टोबर २०००, पृ. ०७
०९) दिघे प्रभाकर, स्वयंसूचना अर्थात आत्मसंमोहन विद्या, राजेश प्रकाशन, पुणे, जून १९९६, पृ.०३
१०) भागवत अ.ल., मनाची अगाध शक्ती व स्वयंसूचना, राजेश प्रकाशन,पुणे, जून १९९८, पृ. ०२
११)साठे भालचंद्र, सामर्थ्य स्वसंमोहनाचं,मनोविकास प्रकाशन, मुंबई, पृ.०४
१२) धामणकर सुलभा, संमोहनाची संजीवनी, यशोदा प्रकाशन,रत्नागिरी, १३ जुलै २००३, पृ.१३,१४
१३) संत सुधीर, संमोहन आणि परिक्षेत उच्च यश,मनोरमा प्रकाशन मुंबई, ३० जून २०१२, पृ.२०
१४) दाभोळकर नरेंद्र व इतर, संमोहन, अं.नि.स. प्रकाशन,सातारा, सहावी आवृत्ती डिसेंबर १९९८, पृ. ०१